

Antalya Kaleiçi Nazır Hamamı'nın Plan ve Süsleme Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi

Evaluation of Antalya Kaleiçi Nazır Bath in terms of Plan and Decoration Features

Sibel YARAR*

Öz: Köklü bir geçmişe sahip Antalya, Roma Dönemi'nden sonra en parlak zamanlarını Selçuklular döneminde yaşamış, ardından Osmanlı döneminde yapılan imar ve iskan çalışmalarlarıyla gelişimine devam etmiştir. Günümüzde sınırları oldukça genişleyen şehrin merkezinde yer alan Kaleiçi, çeşitli dönemlerden farklı yapı türlerinin korunarak günümüze ulaştığı açık hava müzesi konumundadır. Bu çalışmada Antalya il merkezi Kaleiçi'nde yer alan ve ayakta kalan eski hamamlardan biri olan Nazır Hamamı'nın mimari ve süsleme özellikleri elde olan belge ve bilgiler ışığında anlatılacak ve yakın çevresindeki örneklerle karşılaştırılıp bir değerlendirme yapılacaktır. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen hamam yamuk dikdörtgen planlı bir soyunmalık, dar bir koridor şeklinde düzenlenmiş ılıklik ve üç eyvanlı iki halvet hücreli bir sıcaklık bölümünden oluşmaktadır. Yapının inşasından sonra farklı dönemlerde bazı değişiklikler ve ekler yapılmıştır. Hamamın en önemli kısmı olan sıcaklık bölümünün günümüze orijinal planıyla gelmesine rağmen soyunmalık ve giriş bölümlerinin yapılan müdahalelerle orijinalliğini yitirdiği görülmektedir. Yakın döneme kadar aktif olarak kullanılan hamam, yapılan ek ve değişikliklerle günümüze farklı olarak ulaşmıştır. Yapının mimari ve süsleme özelliklerine dayanılarak 15-16. yüzyıl aralığında inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Anahtar sözcükler: Antalya, Nazır Hamamı, Osmanlı Dönemi, Mimari

Abstract: Having a long history, Antalya lived its brightest times after the Roman period in the Seljuk period, and then continued its development and settlement works carried out in the Ottoman period. Kaleiçi, which is located in the center of the city, whose borders have expanded today, is an open-air museum where different types of buildings from various periods have been preserved. In this study, the architectural and ornamental features of the Nazır Bath, one of the oldest standing baths in the castle in the city center of Antalya, will be explained in the light of the documents and information available and an evaluation will be made by comparing with the examples in its vicinity. The bath, whose construction date is not known for sure, consists of a trapezoidal rectangular chancing room (apoditerium), a warm-water room (epidarium) arranged in a narrow corridor and a hot-water room (caldarium) with two private rooms with three iwans. Some changes and additions were made in different periods after the construction of the building. Although the hot room, which is the most important part of the bath, has survived to the present day with its original plan, it is seen that the dressing room and entrance sections have lost their originality with the interventions made. The bath, which was used actively until recently, has reached today differently with these additions. Based on the architectural and decorative features of the building, it is estimated that it was built between the 15th and 16th centuries.

Keywords: Antalya, Nazır Bath, Ottoman Period, Architecture

* Dr., Sanat Tarihçisi, syarar32@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0841-3374>

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 18.05.2021 | Kabul Tarihi: 04.11.2021

Yarar S. 2022, "Antalya Kaleiçi Nazır Hamamı'nın Plan ve Süsleme Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi". *MJH* XII, 261-271.

Giriş Mekanının sol tarafına bitişik olarak yapılmış ayrı kapısı ve penceresi olan bir bölüm yer almaktadır (Fig 2). İki Mekanı birbirinden ayıran duvar örgüsü dışarıdan açıkça belli olmaktadır. Bu mekanın kuzey doğusunda ise yapının çatı kısmına çıkılan sonradan yapılmış merdivenler bulunmaktadır. Hamamın güneybatı tarafında sonradan yapılan ve giriş mekanından dışarı taşan soyunmalık bölümünün üç pencere açıklıklı duvarı yer almaktadır (Fig 3). Kuzey bölümünde ise dikdörtgen planlı külhan bölümü bulunmaktadır (Fig. 4). Yapının doğu kısmının günümüzde üst kısmında evlerin olduğu sur duvarının temelini oluşturmaktadır.

Fig. 1 Antalya Nazır Hamamı Giriş Cephesi

Fig. 2. Antalya Nazır Hamamı Giriş Cephесinin Solundaki Ek Bölüm

Fig. 3-4. Antalya Nazır Hamamı Güney Batı Cephesi ve Külhan Bölümü

Yapının kapısından girildiğinde kuzeyinde sonradan yapılmış yamuk dikdörtgen planlı bir giriş mekanına ulaşılmaktadır. Bu mekandan geniş bir kemer açıklığı ile dikdörtgen planlı soyunmalık kısmına geçiş sağlanmaktadır (Fig. 5). Soyunmalık bölümüne altı basamaklı bir merdivenle inilmektedir (Fig. 6). Bu mekanın tavanı beton malzeme ile düz olarak kapatılmış ve ortasında bir aydınlık açıklığı bırakılmıştır (Fig 7-8). Mekanı üç yönde çevreleyen ahşap soyunma kabinleri iki katlı olarak düzenlenmiştir (Fig. 6-7). Soyunmalık, güneybatı yönünde üst kat hizasında belirli aralıklarla açılan üç kare pencere (Fig. 7), kuzeybatı yönünde tavana yakın mesafede dar dikdörtgen bir açıklık (Fig. 9) ile aydınlatılmıştır. Soyunmalık bölümünün ortasında sekizgen formlu mermer bir şadırvan yer almaktadır (Fig. 5). Bu bölümün güneydoğu köşesine yakın mesafede yer alan bir açıklıktan tuvaletlerin olduğu dar bir mekana geçilmektedir.

Fig. 5-6. Nazır Hamamı Giriş Bölümünden Soyunmalık Bölümüne Açılan Kemer ve Merdivenler

Fig. 7-8. Nazır Hamamı Soyunmalık Tavanı ve Ortasındaki Açıklık

Fig. 9. Nazır Hamamı Soyunmalık Bölümü Kuzeybatı Duvarındaki Pencere Açıklığı

Fig. 10-11. Nazır hamamı Ilıklığa Geçiş Kapısı ve Üzerindeki Davlumbaz

Soyunmalık kısmının kuzeydoğu duvarının kuzey cephesine yakın mesafede yer alan dikdörtgen formlu ve sivri kemerli bir kapı ile ılıklik mekanına geçilmektedir (Fig. 10). Alçak seviyede yer alan kapının üzerinde dilimli formda bir sağır kemer oluşturulmuş, onun üzerine ise ılıklik kısmındaki nemi çeken bacanın davlumbazı yerleştirilmiştir (Fig. 11).

Ilıklık bölümü dikdörtgen planlıdır ve üçe bölünmüştür. Orta ve yan mekanlar pandantifle geçilen birer kubbe ile örtülmüş (Fig. 12) yanlardaki mekanlar orta bölümden dilimli sivri kemerler ile ayrılmıştır (Fig. 13). Kubbelerin üzerinde merkezde bir büyük, etrafında dağınık olarak yerleştirilmiş yuvarlak formlu, aydınlık açıklıkları bulunmaktadır. Ilıklık bölümünün giriş kapısının kuzeyinde kalan kısmı zeminden iki basamak yükseltilecek mermerle kaplanmıştır (Fig. 14). Güney bölümde soğukluk tarafı duvarının önünde duvar boyunca bir yükselti oluşturmuş, diğer taraflara ise düzensiz şekilde kurnalar yerleştirilmiştir (Fig. 15). Bu bölümün zemini ve duvarlarının bir kısmı mermer ile kaplanmıştır.

Fig. 12-13. Nazır hamamı Ilıklık Mekanı Orta Kubbe, Yan Kubbe ve Dilimli Kemer

Fig. 14-15. Nazır hamamı Ilıklık Mekanının İki Yan Bölümü

Ilıklık bölümünün kuzey cephesinde duvarın sağ tarafına yakın mesafede açılan dikdörtgen formlu ve içten sivri kemerli açıklıkla sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Kapının üst kısmında zikzak şeklinde bir sağır kemer oluşturulmuştur (Fig. 16).

Sıcaklığa girişi sağlayan kapının iç kısmında sağır bir sivri kemer oluşturulmuş ve iki yanına dikdörtgen silme çerçevesi yarım daire planlı ve dilimli kemerli birer niş eklenmiştir (Fig. 17).

Sıcaklık bölümü üç eyvanlı iki halvet hücreli plan tipindedir. Orta mekanın üzeri pandantifle geçilen büyük bir kubbe ile örtülmüştür (Fig. 18). Kubbenin üzerinde aydınlığı sağlayan yuvarlak formlu fil gözü açıklıklar bulunmaktadır. Pandantiflerin yüzeyinde dörder sıra alçı mukarnas dizileri yapılmıştır. Girişin iki yanında birer eyvan, tam karşısında kuzeydoğu cephede üçüncü eyvan bulunmaktadır. Yan eyvanlar sivri kemerle ortaya açılmaktadır ve üzerleri tonozla örtülmüştür (Fig. 19). Tonozların yüzeyinde yuvarlak formlu üçer fil gözü açıklık bulunmaktadır.

Fig. 16-17 Antalya Nazır Hamamının Sıcaklığa Açılan Kapısı ve Sıcaklık Tarafındaki Nişler

Fig. 18. Antalya Nazır Hamamının Sıcaklık Merkez Kubbesinin Geçiş Sistemi

Kuzeydoğudaki eyvan ise yüzeyinde yuvarlak formlu fil gözü aydınlık açıklıkları olan kubbeyle örtülmüştür ve orta mekana dilimli kemerle açılmaktadır. Bütün eyvanların içine üç yönde dolaşan belirli yükseklikte sekiler yapılmış ve aralarına kurnalar yerleştirilmiştir. Zemin ve duvarların bir kısmı mermer ile kaplanmıştır. Kuzeydoğu yönündeki eyvanın kuzey ve doğusunda birer halvet hücresi yer almaktadır (Fig. 20).

Halvet hücreleri olarak kullanılan bölümler trompla geçilen kubbeyle örtülmüştür (Fig. 21). Kubbe yüzeylerine yuvarlak formlu fil gözleri açılmıştır. Eyvanın doğu köşesinde bulunan hücrenin duvarında mukarnas benzeri iri sarkıklar oluşturulmuştur (Fig. 22). Kuzey yönündeki hücrede ise yine aynı şekilde oluşturulan sarkıkların içinin istiridye dilimine benzer şekilde düzenlendiği görülmektedir (Fig. 23, 24). Halvet hücrelerinin içinde de sekiler oluşturulmuş, kurnalar yerleştirilmiş ve diğer yerlerle aynı seviyede olmak üzere mermer ile kaplanmıştır.

Değerlendirme ve Karşılaştırma

Nazır Hamamı'nın inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Korkuteli'nde Hamidoğulları döneminde yaptırılan Sinaneddin Medresesi (1319) ile ilgili bir makalede bu medresenin Sultan Hatun tarafından vakfedildiğinden söz edilmekte ve Antalya'da bulunan Nazır Hamamı'nın da bu vakfa ait olduğunun tapu kayıtlarından anlaşıldığı dipnotta belirtilmiştir (Binler & Kılıcı 1995, 166-167). Pek çok kaynakta hamamın yapım tarihi 14. yüzyıl olarak geçmektedir.

Yılmaz, tezinde hamamlar başlığı altında katalog şeklinde incelediği Nazır Hamamı'nın yukarıda adı geçen makaleye atıfta bulunarak Sultan Hatun tarafından yaptırıldığını

Fig. 19-20. Antalya Nazır Hamamının Sıcaklığının Eyvan Örtüsü ve Halvet Hücreleri Girişleri

Fig. 21-22. Antalya Nazır Hamamı Halvet Hücreleri Kubbe Geçiş ve Duvarlardaki Sarkıklar

Fig. 23-24. Antalya Nazır Hamamının Kuzeybatı Halvet Hücresindeki Mukarnas Şeklinde Sarkıklar

kaydetmiştir. Sultan hatunun ise 1361 yılında Antalya'yı işgal eden Lusignan'lardan geri alan Teke Beyi Mübarizü'd-din Mehmet Bey'in annesi olduğunu belirtmiştir (Yılmaz 1997, 165-168). Plan ve inşaa özellikleri bakımından en erken örneklerinin 13.yüzyılda görüldüğü yapıyı banisi Sultan hatun olması sebebiyle en erken 14. yüzyılın ikinci yarısına, hamamlarda ılıklik kısmının kapısının üzerine davlumbaz inşaa edilmesinin 15. yüzyılda ortaya çıkması nedeniyle en geç 15. yüzyıl başına tarihlemiştir (Önge 1995, 24).

Öztekin, şehir planlaması ile ilgili konuyu Antalya Kaleiçi örneği üzerinden incelediği tezinde nazır hamamını hiçbir kaynak belirtmeden Osmanlı dönemi içinde ele almıştır (Öztekin 2010, 33). Dönemleri ayrı ayrı incelediği ve üzerinde yerleşimleri gösterdiği haritalardan Selçuklu dönemi için oluşturduğu işlenmiş haritada günümüzde Nazır Hamamı'nın dayandığı sur duvarlarının yıkılmamış haliyle çizildiği görülmektedir. Osmanlı dönemindeki yapıları gösteren haritada ise Nazır Hamamı yerleştirilmiş fakat sur duvarlarının yanına işlenerek hamamın dayandığı sur duvarları hala ayakta gösterilmiştir (Öztekin 2010, 38-41). Başok, tarihi yapıları dönemlere ayırdığı Antalya Kaleiçi ile ilgili tezinde Nazır Hamamı'nı Hamidoğulları dönemine yerleştirmiştir. Tezinde Hamidoğulları tarihine de değinen Başok, Hamidoğulları'nın Antalya kolunun 1423 yılında sona erdiğini belirtmiştir (Başok 2016, 86).

Antalya Arkeoloji müzesi eski müdürlerinden Kemal Turfan'ın Antalya merkezdeki tarihi eserler için 1955 yılında hazırladığı anıt fişlerinde Nazır Hamamı hakkında da hazırlanmış bir fiş yer almaktadır. Bu fişte Turfan, Nazır Hamamı'nın batı ve kuzey yönünde daha sonradan yapılmış ilaveler olduğunu, doğu yönünün ise sur duvarlarına dayalı olduğunu belirtmiştir. Soyunmalık bölümünün üzerinin betonarme tavanla kapatıldığını, ılıklik ve sıcaklik kubbe-lerinin üzerlerinin çimento şaplı, su deposunun üzerinin çimento sıvalı olduğunu kaydetmiştir. Turfan, yapının dış görünüşünün özelliğini kaybettiğini, ılıklik ve özellikle sıcaklik kısmının ise eski karakterini koruduğunu vurgulayarak yapıyı 16. yüzyıla tarihlemiştir (Turfan 1997, 39).

Nazır Hamamı'nın Vakıflar tarafından 2018 yılında 145 ada 15 parsel ve 37 envanter numarası ile tescil edildiği bilinmektedir. Eser kayıt fişinde banisi Sultan Hanım olarak geçmekte, yapılış tarihi olarak 14. yüzyıl ikinci yarısı yazmaktadır.

Nazır Hamamı'na ait tarihi bilinmeyen üç siyah beyaz fotoğraf bulunmaktadır. Bu fotoğraflardan birincisinde yapıya kuzey doğu yönündeki külhan kısmından bakılmaktadır (Fig. 25). Kuzey duvarında oluşmuş büyük bir açıklık görülmektedir. Külhan bölümünün dayandığı doğu duvarında bir evin inşaa aşamasında olduğu gözlenmektedir. Yapının bu dönemde de bir kısmının zemin kotundan aşağıda kaldığı batı yönündeki eklenti yapının pencere seviyesinden anlaşılmaktadır. Külhan kısmındaki bacanın üst kısmının günümüzdekinden farklı olduğu fakat fotoğraftaki halinde müdahale edilerek sağlamaştırıldığı gözlenmektedir.

İkinci fotoğrafta ise yapıya giriş cephesinden bakılmaktadır (Fig. 26). Bugünkü giriş mekanının kuzey yanındaki ek mekanın önceki halini gösteren fotoğrafta üzeri kiremitle örtülü kırma çatılı bu mekanın ortasında ince uzun bir kapı, yanlarında ise birer uzun dikdörtgen simetrik pencere açıklığı görülmektedir. Girişin sağındaki duvarın bitiş çizgisi duvar örgüsündeki farklılıktan belli olmaktadır. Duvardaki bu farklılık bölümün ana giriş ile farklı zamanda yapıldığını düşündürmektedir. Bu fotoğraf günümüzde ön cepheden görülen (Fig. 27) küçük kubbeler üzerindeki bacaların henüz yapılmadığını da göstermektedir.

Fig. 25. Antalya Nazır hamamının Kuzey Yöntünden Külhan Bölümünden Yapıya Bakan Tarihsiz Fotoğrafı (Turfan 1997, 39)

Fig. 26-27. Antalya Nazır Hamamını Ön Cepheden Gösteren Tarihsiz Fotoğraf ve Ön Cepheden Görülen Bacalar (Turfan 1997, 39)

Üçüncü fotoğraf hamamın ılıklik kısmına girilen kapısını ve üzerindeki davlumbazı göstermektedir (Fig. 28). Burada günümüzden farklı olarak kapı açıklığının üst kısmının kemerli değil düz olduğu ve dikdörtgen formlu lentolu bir kapının olduğu görülmektedir. Yerel halk tarafından hamamın 1950'li yıllarda soyunmalığın yıkılmış olup hamama direk ılıklik kapısından girildiği ve eşyaların kapının yanında bulunan askılara asıldığı söylenmektedir. Bu fotoğraf muhtemelen hamamın önünde ılıklik olmadığı dönemde dışarıdan çekilmiştir. Yakın geçmişe ait fotoğraflardan birinde hamamın 2017 yılında hizmete açık iken ön cephesinin şimdiki durumundan farklı bir görünümde olduğu anlaşılmaktadır (Fig. 29).

Anadolu'daki Türk hamamlarına dair farklı plan tipolojileri yapıldığı görülmektedir. Hamamlar kullanım amaçlarına, halvet sayısına, devirlere, plan ve kütle özelliklerine göre çeşitli şekillerde gruplandırılmıştır (Aru 1949; Ülgen 1950). Eyice ise hamamların sıcaklık mekanının planına göre sınıflandırılması gerektiğini belirten ilk araştırmacıdır ve sınıflandırmasını altı grupta toplamıştır (Eyice 1960, 108). Önge de Eyice gibi hamamların sıcaklık bölümünün dikkate alınarak gruplandırılması gerektiğini belirtmiştir (Önge 1979, 129). Bu makalede Eyice'nin sınıflandırması temel alınarak değerlendirme yapılmıştır. Eyice'nin sınıflandırması incelendiğinde "Yıldızvari (Radyal)" planlı tip ile "Haçvari –Dört Eyvanlı Köşe Hücreli" tipin Anadolu'da en çok kullanılan plan tipleri olduğunu Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler döneminde uygulanıp Osmanlı döneminde de benimsenen ve geliştirilen iki önemli ve yaygın tip haline geldiğini söylemek mümkündür.

Fig. 28-29. Antalya Nazır Hamamın Ilıklığa Açılan Kapısını Gösteren Tarihsiz Fotoğraf (Turfan 1997, 39) ve 2017 Yılı Görünüşü

Nazır Hamamı Türk mimarisinde çok sık kullanılan "haçvari planlı, dört eyvanlı, köşe halvet hücreli" tipin bir alt çeşitlemesi olarak üç eyvanlı iki halvet hücreli plan tipine sahip, ılıklik ve sıcaklık kısmının orijinalliğini günümüze kadar koruduğu bir yapıdır.

Yapının ön cephesinde günümüzde var olan iki mekanın sonradan eklendiği düşünülmektedir. Bu iki mekanın duvarlar örgüsü arasındaki farklılıktan dolayı farklı dönem ekleri olduğu anlaşılmaktadır (Fig. 30). Kapıdan girişte soyunmalık mekanına açılan kemerli duvarın ise diğer eklerden farklı bir dönemde yapıldığı taş örgüsündeki farklılıktan anlaşılmaktadır (Fig. 31). Duvara açılan kemerin ise orijinal olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte diğer

eklere göre daha eski fakat tarihi belli olmayan bir dönemde yıkılan soyunmalık mekanının yeniden yapılışı sırasında ya da girişte oluşturulan ek mekanın inşası sırasında açılmış olması muhtemeldir.

Halk arasında 1950'li yıllarda, bir süre yıkılan soyunmalık bölümünün yerine yenisi yapılmadan önce yapının dışarıdan direk ılıklığa girilmek suretiyle kullanıldığı anlatılmaktadır. Hamamın eski sahiplerinden Oya İbrişim ile hamam hakkında yapılan konuşmada kendisinden hamamın soyunmalığının hiçbir zaman tam olarak yıkılmadığı, sadece üst kısmının yenilediği bilgisi edinilmiştir (Oya İbrişim ile Nazır Hamamı üzerine söyleşi, Kılınçarslan Mahallesi, Hıdırlık Sokak, No:8, Muratpaşa /Antalya. Söyleşi Tarihi: 04/16/2020).

Fig. 30-31. Antalya Nazır Hamamının Girişindeki Ek Bölüm ve Soyunmalığa Açılan Kemer

Fig. 32. Antalya Nazır Hamamının Kuzeydoğu Köşesindeki Sur Duvarının Taş Örgüsü

Yapının güneydoğu tarafının yıkılan sur duvarlarının aşağıda kalan temel duvarlarına dayandığı görülmektedir. Soyunmalık kısmında duvar örgüsü görülen bu kısmın diğer duvar örgülerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır (Fig. 32).

Ilıklık ve sıcaklık kısmının zemin ve belirli bir mesafedeki mermer kaplamaları sonradan eklenmiş olup orijinal seki yüksekliğini ve zemin seviyesini kapatan ekler olarak yapının orijinalliyini bozmuştur. Mermer kurnaların hepsi sonradan yapılmıştır. Duvarlara değişik dönemlerde yapılan sıvaların üst üste bir kalınlık oluşturması ile kemer dilimlerinin ve mukarnaların şeklini bozmuştur (Fig. 33-34).

Fig. 33-34. Antalya Nazır Hamamının Bozulan Kemer ve Mukarnas İşçiliği

Fig. 35-36. Antalya Nazır Hamamının Halvet Hücrelerindeki Bozulan Süslemeler

Fig. 37-38. Antalya Nazır Hamamının İçindeki Bozulmalar

Fig. 39-40. Antalya Nazır Hamamının Üst Örtüsüne Çıkan Merdivenler ve Bacaları

Fig. 41-42. Antalya Nazır Hamamının Girişinin Solundaki Ek Mekanın Dış Görünüşü

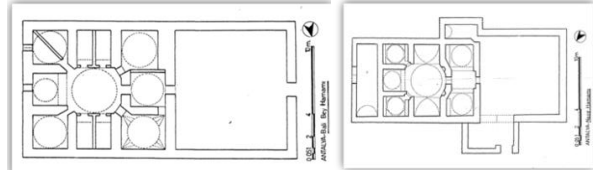

Fig. 43-44. Antalya Balibey (Cumhuriyet) ve Antalya Nazır Hamamı Planları (Yılmaz, 1997: 236-237)

Fig. 45. Antalya Sefa Hamamı Planı (Güvenç 1997, 186)

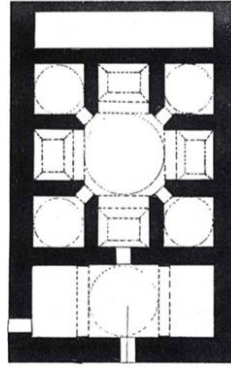
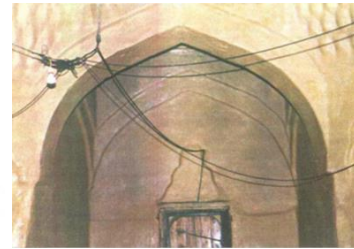

Fig. 46-47. Antalya Elmalı Ömer Paşa Hamamı Planı ve Sıcaklığı (Köşklü 2003, 114, 122)

Köşelerdeki halvet hücrelerinin duvar yüzeylerindeki mukarnas benzeri sarkıkların üst üste yapılan sıvalarla normalden daha büyük ve şekilsiz görüldüğü gözlenmektedir (Fig. 35-36). Yapının içinde pek çok yerde rutubetten kaynaklı renk değişiklikleri ve sıvalarda dökülmeler bulunmaktadır (Fig. 37-38). Hamam günümüzde sokak zeminin dolması nedeniyle zeminden aşağıda kalmıştır ve yakın tarihlerde üst örtüsüne çıkılan merdivenler eklenmiştir (Fig. 39). Yapının alçakta kalması nedeniyle tüteklik bacaları uzatılmış ve bazı bacalar eklenmiştir (Fig. 40).

Hamamın sonradan eklenen giriş mekanının kuzeyinde yine sonradan eklenen yamuk dikdörtgen planlı başka bir mekan daha bulunmaktadır (Fig. 41-42). Giriş mekanı ile bu mekanın arasındaki duvar örgüsünün farklılığından ikisinin değişik dönemlerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Tarihi bilinmeyen eski fotoğraflardan birinde bu mekanın yerinde kapı ve pencere düzeni farklı olan üzeri kiremitli bir bölüm olduğu görülmektedir (Fig. 27). Fotoğraftaki bölümün duvar örgüsünden batısında bugünkü giriş mekanının duvarının olduğu doku farklılığından anlaşılmaktadır.

Nazır Hamamı gerek plan gerekse süsleme elemanları bakımından yakın çevredeki pek çok hamamla benzerlik göstermektedir. Antalya Kaleiçinin dışında fakat çok yakınında yer alan Balibey (Cumhuriyet) Hamamı'nın (1606-1607 (Yılmaz yapıyı Balibeyin vezir olduğu dönem olan 1486 ile öldüğü tarih olan 1494/5 yılları arasına tarihlemekte, Güvenç, tezinde ise eski müze müdürü Kemal Turfan'ın 1955 yılında hazırladığı eski eser fişine dayanarak 16.yüzyıla tarihlemektedir. Danacı & Özata'ya ait bir makalede Osmanlı arşivinde yer alan Balibey Hamamına ait bir belgeden dolayı inşa tarihi 1606 – 1607 olarak belirtilmektedir.)), sonradan değişen planına rağmen orijinalinde üç eyvanlı iki halvet hücreli olarak inşa edildiği bilinmektedir (Fig. 43-44, Yılmaz 1997, 173). Balibey Hamamı'nın soyunmalığı da orijinal olmayıp sonradan düz damlı kırma çatılı olarak yenilenmiştir.

Antalya Kaleiçinde yer alan Sefa Hamamı'nın ılıklığı kareye yakın planlı olup güneyinde

ince uzun bir koridor şeklinde tuvalet mekanı yer almakta sıcaklığının ise üç eyvanlı, köşe halvet hücreli bir plana sahip olduğu bilinmektedir (Fig. 45, Güvenç, 1997, 185-187).

Antalya'nın Elmalı ilçesinde yer alan Ömer Paşa külliyesine (17. yy) ait hamamın sıcaklığı haçvari planlı, dört eyvanlı köşe halvet hücreli olarak tasarlanmıştır (Fig 46). Dikdörtgen planlı ve ortası kubbeli bir ılıklığa sahiptir. Soğukluk bölümü ise orijinal haliyle günümüze ulaşmamış yerine soyunma kabinlerinin olduğu koridor yapılmıştır (Köşklü 2003, 104-105). Ömer Paşa Hamamı plan olarak Nazır Hamamı'ndan daha muntazam ve büyük bir hamamdır fakat sıcaklık mekanındaki mukarnas ve niş düzenlemeleri bakımından büyük benzerlik göstermektedir (Fig. 47-48).

Fig. 48. Antalya Elmalı Ömer Paşa (Bey) Hamamı Sıcaklığı Görünüşü (<https://www.gezipedia.net/387-elmalida-gezilecek-yerler.html>)

Sonuç

Antalya il merkezi olan Kaleiçinde Tuzcular Mahallesi, Hamamaralığı Sokak, 4 numarada yer alan ve 145 ada 15 parsel numarası ile tescil edilmiş olan Nazır Hamamının hangi tarihte yapıldığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Hamidoğulları döneminde yapılan bazı yapılarla birlikte Sultan Hanım vakfiyesine akar olarak kaydedildiği belirtilen hamamın vakfiye kayıtlarına ulaşılmadığı için bu konuda da kesin bir bilgi elde edilememiştir. 14. yüzyılda var olduğu bilinen vakfa hamamın ne zaman dahil edildiği de bilinmemektedir. Vakıfların kuruluşundan itibaren değişik dönemlerde yapılan yapılar sonradan vakfa kaydedilebilmektedir. Bu nedenle hamamın vakfin kuruluşundan çok daha sonra vakfa dahil edilmiş olması muhtemeldir.

Hamamların ılıklik kapısının üzerine yerleştirilen havalandırma bacası ve davlumbaz 15. yüzyıl ve sonrasında görülen bir özelliği işaret etmektedir. Bu nedenle yapı en erken 15. yüzyıla tarihlendirilebilir. Hamamın genel yapısına ve sıcaklık bölümündeki süslemelerine baktığımızda ise 16. yüzyıl hamamları ile benzerlikler görülmektedir. Pek çok hamamda olduğu gibi en son inşa edilen soyunmalık kısmı günümüze orijinal olarak gelmemiştir. Yapının soyunmalığının taş örgü ve çimento harç ile yenilenmiş, tavan seviyesi düşürülmüş ve yapının girişine tarihi belli olmayan dönemlerde ek birimler yapılmıştır. Bütün bu veriler sonucunda tarihi kesin olarak bilinmeyen yapının 15.-16. yüzyıl aralığında bir tarihte inşa edildiği düşünülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Aru K. A. 1949, *Türk Hamamları Etüdü*. İstanbul.
- Başok Ç. G. 2016, *Conversation History of Cultural Heritage In Kaleiçi District In Antalya (From The 20th Century to Present Day)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ. Ankara.
- Binler H. & Kılıcı A. 1995, "Sinaneddin Medresesi". *Vakıflar Dergisi* XXV, 168-184.
- Duru R. 2008, *MÖ 8000'den MÖ 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*. Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi: 4, Antalya.
- Evliya Çelebi 1935, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Anadolu, Suriye, Hicaz (1671 – 1672)*. 9, 288.
- Eyice S. 1960, "İznik'de Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları hakkında Bir Deneme". *Tarih Dergisi* XI, 109-120.
- Danacı H. M. & Özata C. 2017, "Water Architecture in the Ottoman Empire, Examples From Antalya". *Global Journal of Human – Social Science: D, History, Archaeology & Antropology* 17/2, 1-7.
- Güvenç Ş. 1997, *Antalya Kaleiçi'nde Yenikapı, Gavur Hamamı Restorasyon Projesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Köşklü Z. 2003, "Antalya /Elmalı Ömer Paşa Külliyesi". *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/2, 91-124.
- Önge Y. 1979, "Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma". *Vakıflar Dergisi* 12, 121-135.
- Önge Y. 1995, *Anadolu'da XII – XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*. Ankara.
- Öztekin D. 2010, *Sosyal ve Fiziksel Çevre Bağlamında Koruma Planları Antalya Kaleiçi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Turfan K. 1997, *1955 Yılı Antalya Merkez Eski Eser Fişleri*. Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ülgen A. S. 1950, "Hamam". *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5. İstanbul, 174-177.
- Yılmaz L. 1997, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk şehrinin mimarlık mirası ve şehir dokusunun 16. yüzyılın sonuna kadar gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Surveyi)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara.

Sözlü Tarih

- Oya İbrişim ile Nazır Hamamı üzerine söyleşi, Kılınçarslan Mahallesi, Hıdırlık Sokak, No:8, Muratpaşa /Antalya. Söyleşi Tarihi: 04/16/2020.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.gezipedia.net/387-elmalida-gezilecek-yerler.html>